

Visjon og virkelighet — Lenvik kirke i middelalderen

AV KÅRE RAUO

I Lenvik sto der ei kirke så gild, her malmtings klokker som ringe. Reist nord ved Mall i ei urolig tid. Se kors et varsel skal bringe.

Satt der av kongen vi vet ei beskjed, se folket som søker mot ordet. Sikker var allmuen delaktig i det. Her presten som messer i koret.

Fra Malaras skoger var tømret tatt ned, her utydelig mumling i banken. Teigjet til stav og i sylva satt ned. Se de som til gulvet er sunkne.

Slik reistes ei kirke for 700 år, se teigtårer drypper på telet. Ved Røcheget grønt som Finnmarken går. Har: Maria Gudis Moder være lovet!

I dag kun der finnes en jordhaug igjen, her tilsvener stammer som roper: en gårdschaug med minner som kan komme fram. «Se ordet om oss må aldri bli glemt!»

Så la oss da ta det å bringe det fram, om klokken i tårnet nå tier. Snart er vi selv i de lauses flokk, og ordet er alt som kan leve.

Mall: gammelt navn på Malangen. Mælara: gammelt navn på Målselva

Da Olav Trygvasson våren 990 kom seilende nordover Hålogaland på ei kristningsferd, hadde nok sider ved kristendommen vært kjent blant folk her nord i lange tider. Vi må kunne anta at nordendingen allerede i merovingertid og tidlig vikingetid gjennom sine handelsferder til England og Mellom-Europa, hadde blitt kjent med denne religionen. I Lædama så vi kunne tro at når de kom heim fra ferden sine, ble det livlig fortalt om skikkelser og opplevelser i det store utland til de som hjemme var. Kanskje ble tvilene fre sådd i sene kveldstimer, er nord langbordet ved åren når nordvesten reiv og slett i

langhuset på Vang eller i Botnhamn. Men tvilen er ikke noen god gjest å buse, og som Goethe sier så er intelligente mennesker aldri mer skarpvindig enn når de tar feilo. Det som skjer i denne forandringens periode da så mye går i oppløsning, er at lov og borg rases i et antall som aldri før. Gravhaugene blir monumentale og gudevæddene når sin ypperste form. Det gjelder å skape en motvekt mot elementer som virker truende og oppløsende på det som har vært holdt som bestig gjennom århundreder. Og hva er vel mer naturlig enn det?

Men det nye lar seg ikke stoppe.

Den gamle samfunnsform og den tilsvarende religion går i oppløsning. Opp stiger en ny enhet — kongemakt og kristendom. De halsrykke stormer ser sitt økonomiske grunnlag truet og ypper strid, men enten du er en Raud den Harme på Godøy, en Håkra på Djupla eller en Tote Hund på Bjarkøy, må du bære deg. Det nye er kommet for å bli, og kirker reises der hvor lov før har stult. Og på et vis, i et distrikt mellom kirkene. Til ei lita bygd ved Malangen kommer et — Lenvikkirka.

DEN ELDESTE KILDE —

Den eldste kilde til vår viten om middelalderkirka i Lenvik er et avsnitt i ei samling av islandsk skålt encyclopedisk litteratur som heter Galary, en annen avsnittet har overskrifta «Um eyjar við Noroeg, og har følgende tekst: «Iceland skul skrives noe om eyer utentor Norge. Dette er eyene utentor Hålogaland. Først er bebodt av kristne menn en ey som heter Galary, en annen er Tyndynge, deretter kommer en fjord som heter Malangur, den skiller Finnmark fra hamma, sønnenfer Malangen står en kirke som kales Lengvuk, hvilken man antar er den nordligste kirke på jorden. Derneest er ei ey som heter Senja, derneest Trulney, Durex Ey Qvidney, Hin er størst, derneest Kvædger, derneest Trøndenes.»

Som historik blir kjend, Rymbegla omdiskutert. I den form den foreligger, er den fra 1300-tallet, men forskerne mener at den bygger på eldre kilder. Tradisjonen er den datert til 1100-tallet. Jeg skal i denne artikkelen ikke gå inn på kildetvilsne, bare fastslå at dateringa er usikker.

Målens er kirka i Lenvik reist like etter den første kjente kirka på Trøndenes. Den ble bygd av kong Øystein Magnusson omkring år 1119, mens brøtan Sigurd var på Jorsalfeld. I manngjevning mellom de to kongebryndene er hva de har utvirket i sin kongstid, heter det således: «På Trøndenes lot jeg bygge en kirke i de gods til den. Også her

vil man minnes at Øystein var kong i Norge.»

Man har tenkt seg at kristningsverket og kirkebygging, har skjedd stappvis nordover, med Trøndenes ca. 1115, bestad like etter, Lenvikkirka før år 1200, Tromsø ca. 1250, Karlsøy like etter og Vardø i 1307. I følge Snorre var begge misjonskongene, Olav Trygvasson og Olav Haraldson, på kristningsferd i Hålogaland. Hvor langt nord de kom, vet vi ikke bestemt. Som vendepunkt for Trygvassonen nevnes Ornd (Andøya?), og om Olav Haraldson heter det at han på sin reise våren 1020 seila seg heilt nord til landens endes, og at han «for omkring i alle tinglag og kristna folk der». Som en ser av dette er det ikke usannsynlig at det ble reist kors og bygd kirker i bygdene nær kirka på Trøndenes ble reist. Hvorvidt det er rimelig å anta at kirka i Lenvik er eldre enn antatt, og om Lenvik har helt religiøse tradisjoner som går tilbake til tidligkristen tid eller til hedendommen, har vi ennå ikke materiale til å avgjøre. Det er bare arkæologiske undersøkelser i den gamle kirkegårda som eventuelt kan bidra til en avklaring av dette spørsmålet.

— HVORFOR LENVIK? —

Ser man seg som hvorfor det ble bygd kirke nettopp i Lenvik kan svarene bli mange. Skal vi tro Rymbeglas ord om at Malangen på 1100-tallet var grensen mellom søfaste nordstema og sønnes land, kan kirka være reist der som et ledd i en grensemarkering. Rymbegla nevnes flere gamle kilder som «et allernordste Forbjerg i Senjen, paa det faste Land». Det er derfor nærliggende å tro at kirka er reist på Hålogalands ytterste forpost på fastlandet i middelalderen.

En annen mulighet som jeg såvidt har berørt tidligere, er at Lenvik har helt religiøse tradisjoner som knyttet i hedensk tid, eller et sted hvor det har blitt reist kors i tidlig kristen tid. Den tredje mulighet er den som folketradisjonen gir. Sagnet forteller at da Lenvikværingene skulle bygge kirke, kunne de ikke bli enige om byggestedet. De lot

derfor naturen eller forsynet kjempe og lot en del av tømmeret til kirka ut på Sandholmen nord i Glusundet. Der halt de sammen sylstokkene og skjøv dem på havet. Vind og stråm og de høyere makter skulle så avgjøre stedvalget. Der hvor sylstokkene lands, skulle kirka reisas. De landa eller jenda, som flaterne sier, i Lenvik, og det skal være opphavet til gårdsnavnet. Det som faller en i tankene når en hører dette sagnet, er at måten Lenvikværingene velger å løse problemet på er heilt parallell med hva som blir fortalt om de førre landnåmmann på Island. Fra Landnåmmabok heter det således: «Så snart Ingolf fikk Island i sikte, kastet han høyestotolpene over bord for å ta varsel, og lotve at han ville slå land. Der hvor stølpene drev i land.»

Det er gammelt tradisjon som her kommer til uttrykk, og den har heilt seg heilt opp til våre dager. Mulig har sagnet sitt opphav i det som er kaller for folkeetymologisering — en folkelig forklaring på navn som er ikke skjener opphavet til. Kjernen i sagnet er i hverfall at det er folket som har bygd kirka, og vi kan godt tenke oss at det er tilfelle. Kongen kunne pålegge bondekollektivt å påta seg en slik oppgave. Lædama skulle all viddehold utføres etter bestemte regler, og det var store betær dersom en forbrøt seg mot disse. Lenvikkirka ble annekserkirke under moderkirka på Trøndenes. Den hadde en god protengrad med brei ferde, og flere naturresser som kunne dra inn i prestens underhold. Dessuten fikk den ettervert store inntekter av jordegdet. Det var vanlig praksis at det ble lagt jord til ei kirke når den ble grunnlagt. Lædama nevner i Landdylla — skulle si prestens underhold og kirkas viddehold. Lenvikkirka ble ettervert en stor eller av

Skoleavslutning

I klasse ved Trollvik skole hadde også sitt bidrag til gudstjenesten - også det et julespill.

Litt prat om Laukhella

— AV KÅRE RAUØ —

Måteleg klok kvar mann vere øvkløkk vere han ikkje. Lettast er livet å leve for den som vel noke veit.

Slik uttrykker forfatteren av Håvamål seg der han sitter full av livsvisdom og grunner på livets viderverdigheter. Vi må nesten tilta oss å tro at det er egge erfaringer som her kommer til uttrykk, og det er lett å slutte seg til at det må være byrdene ved øvkløkk-skapan som tyngar han. Han har det like lett slakkeren!

Annerledes er forholdet for oss som noko eller lite veit. Vi har det stort sett enkelt, og livet er lett å leve. Sant nok, men ikke helt sant. Hvor mange ganger skulle en ikke enske at øvkløkkskapen tok sete i en, og gå en svar på mange av livets små og store gåter. Som i mitt tilfelle. Det er meget lilla gåte - ei navne-gåte. Nå skal du høra -

I en artikkel i Årbok for Senja skrev jeg i fjor om gårdsnavnet Laukhella ut fra den tolkning som professor Rygh i Norske Gaardnavn har gitt. Etter hans oppfatning skulle navnet vere sammensatt av plantnavnet løk og helle. Det skulle da være ei naturbetegnende navn på en lokalitet hvor det vokste mye løk. Nå viste det seg at jeg allerede den gang var blitt av tvilens bakterie, og faktum er at den har ha litt usikkerhetens miljø å utvile seg i. Vel nok må jeg si at en viss motstandskraft er den blitt med, men allikevel. Den har bare grepet mer og mer tak i meg.

Livet er ikke så lett som skaiden vil ha det til!

Den som leter han finner, og jeg lette og fant. «Eiva fant du nå?» var spørsmålet Askeladden sladdt fikk, og spør du meg så er svaret følgende: I Jusi Quigstads «De lappiske stedsnavn i Troms fylke», fant jeg en opplysning om gården Nøklan i Kvenangen. I et skattemantall fra 1612 er gårdsnavnet skrevet Nøgelen, Lyckelen, Løchelen. Quigstad har ført opp den gammel-norske former Lyktili like etter Lyktil var det gammel-norske ordet for nøkkel. Substantivet er dannet av verbet lukke - lukke, vet at det er føyd et såkalt instrumentalt suffiks -ll til stammen av verbet. Logisk hører verbet lukke og funksjonen nøkkelens her godt sammen. Nøkkelen skal jo lukke opp eller igjen - stenge. Det er en helt klar språklig sammenheng mellom disse to ordene.

Men hvilken logisk sammenheng er det mellom nøkkelen funksjon og gårdsnavnet Nøklan? For å få svar på det, må vi tenke oss at ordet er brukt i overført betydning. Var det en lokalitet som lå og stengte innløpet til en fjord slik som øya Nøklan, eller gjennomsløsing av et sund slik som Laukhella, kunne landslamsfolket navnettoe lykkalten slik som i disse tilfellene.

Vil det dermed si at det eldste navnet på gården Laukhella antas å være Lyktili, dvs. gården som lukker Giesundet på det nærmeste. Ja, det får bli min påstand til noe annet og mer fornuftig er sagt.

Berdo Skrepphest på Maranese, Andris og Ragnilar på Rlodrum.

— FLYKTINGER —

Men midt i det daglige mat-sillet, skjær det noe øhyrns spennende da heimdichalæren er på sitt høyeste. En dag i det herrens år 1242 står det et frammod følge på prestegårdstua. Det er Norges første flyktinger som er kommet til gårds - et stort følge av mennsker fra Kvilekysten som har sømt for mongolene. De har fulgt de gamle velene over fjellene, og er komne med til Malangen. Nå gjelder det å ta seg fram til en øvrighetsperson, og den nærmeste er presten i Lenivika!

Derfor får besiden videre til lagmannen i Harstadharom, som igjen underretter kong Håkon Håkonson. Og så sier sagan at de fikk lov til å slå seg ned ved Malangen. Kanasje er noen av disse vepselike folk opphavet til lenivikstinger i nord Malangen? Et hundre år senere er det pesten som kommer, og den jeger de fleste gårder under Lenivik kirke øde. Og som ikke det var nok, blir kirkestedet hjørnast av karler på slutten av 1500-tallet. De brenner prestegården og sannsynligvis også kirka. Det blir et ødetid av dimensjoner.

Men kirka reises igjen, og Lenivika forblir kirkested til ny kirke bygges på Bjørvelnes i 1879. Den siste kirka på det gamle kirkestedet blir tatt ned og brennt brukt til kirkia i Rosafjord som vigles i 1885. En perioden på 700 år er definitivt slutt. I 25 generasjoner har dette lille stedet vært brukt i kirkeleg sammenheng.

Om bare stener kunne tale og jord syngje. Om bare elementene kunne gi tilvåk i visjoner hva de holder fanget.

Julespøk fra Mack' eller .....

TEKST OG FOTO: RUNE KRISTIANSEN

Her fortelles hie det på ungdomsforenet funnet en spritflaske inneholdende brus, med dertil egnet etikett. Her viser Dan Inge Pettersen flaska. Hvorvidt det dreier seg om en Julespøk fra Mack vites ikke, men en ting er sikkert - Mack har neppe forandret formen på sine flasker, og forhåpentligvis ikke inneholdt heller!

Fredag var det juleavslutning ved de fleste skolene i Midt-Troms. Tradisjonen tro var også de fleste skolene innom kirka til skolegudstjeneste. Etter hvert er det også blitt vanlig at elevene deltar aktivt i selve gudstjenesten - enten med musikk-aktiviteter eller med julespill. Så var også tilfelle torsdag da Kårvik og Trollvik skoler var samlet til gudstjenesten i Bjørvelnes kirke. Res. kap. Nordli, forrettet under gudstjenesten, og nytt var det jo at han oppfordret ørmenigheten til å klippe for de som opptrådte. Han sa at klipping i kirka ikke var forbudt, men en måtte vite at det en klippet for virkelig var verd det, og det mente han tydeligvis var tilfelle ved dette høvet.

Romjuls-mølje!

Tirsdag 29.12 blir det nytt møljevranngement på Corner Cafe. Arrangøren holder forelegg tett med hvilke krefter som skal stå for innslagene, men det ryktes at kjente musikere kommer til å stå for underholdningen. På nåværende tidspunkt røpes det at affenen hovedsaklig kommer til å dreie seg om viser, men det antyder store muligheter for jam-session. Det er forresten første gang det arrangeres mølje i romjula, og bare det skulle vel sørgje for at stemnings hie helt på topp. Vi viser forøvrig til annonse om den musikalske meny i tirs-dagens avis.

DEN VESTFYSKE FOR-FØREREN HEINRICH BOLL

Har bedt FN om å undersøke hvordan de som er blitt arrestert i Polen under den militære unntakstilstanden, har det i fangelisene. Han mope at Den internasjonale (ILO) arbeidsorgan (Polen) har...

Jordegods. Etter opptegnelser fra den såkalte Trondenes Jordbok elde kirka i alt 17 jordparter som utgjørte en en årlig inntekt på 32 spann og 80 merker smør. Omregnet til kilo, vil vi få et tilsvarende under kirka ved slutten av året skulle betale ved 500 kg smør. Disse telendene mott på følgende gårder: Prestegården, Nordfjord, Kårvika, Digranes, Flinvik, Wasope, Rlodrum indre og ytre, Reisa, Eide på Senja, Maranese, Eide, dugnehus, Bogavika, Fludrivik, Instle Eide i Malangen, Maranese ytre og Sandvika. Den geografiske spredning av disse gårdene gir en liten pekepinn på soknets utbredelse.

Jeg har i en annen sammenheng gjort en beregning i tabellene i hjemmiddelalderen i det området som nå omfattes av kommune, grensa, og komn da til ca. 270 personer. Det er grunn til å anta at det var ca. 3-400 personer som soknet til kirka før Svarstednaen.

— VIL LITE —

Det er ikke mye av folkelivet vi levere i disse tidene. Ervervet var basert på en kombinasjon mellom jordbruk og fiskeri. Jordbruket hadde nok beholdt størst plass. Det ser vi blant annet på landskyld-spekten-smør. I de marginale återbruket-strekk som østom affattet, kunne kornrydninga i beste fall gi grunnlag for øyberging og med til ei øyberging av ry og nå av øyberging på barna kjønner vi navnet på kun tre stykker i dette tidsrommet. Det er Margrete på Laukhella.